

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.5.10>
УДК 343.241:343.54

Юлія Сергіївна ТАВОЛЖАНСЬКА

к.ю.н., асистентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0643-059X>

Вікторія Андріївна РОМАНОВА

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0555-8436>
e-mail: Gshwusbb65@gmail.com

Яна Володимирівна ШУЛЯКА

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9677-8703>
e-mail: yanaaa0701@gmail.com

ХІМІЧНЕ ОСКОПЛЕННЯ ЗА СЕКСУАЛЬНУ АТАКУ НА НЕПОВНОЛІТНЮ ОСОБУ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ ЩОДО НОВЕЛІЗАЦІЇ ІНШИХ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

З огляду на підвищений ступінь суспільної небезпечності сексуальних атак на неповнолітніх, окремі країни відкрили шлях до застосування хімічної кастрації як заходу реагування на коїтальні кримінальні правопорушення й спосіб запобігання їх повторному вчиненню. У статті проаналізовано національні законодавчі ініціативи з криміналізації хімічного оскоплення, досліджено ефективність цього заходу у питанні запобігання повторності сексуальних атак на підставі досвіду інших країн. Заявлена проблематика актуальна для сфери правосуддя, медицини, громадськості, оскільки пов'язана з правами людини та етикою медичного втручання у правоохоронних цілях.

Ключові слова: хімічна кастрація, сексуальна атака, заходи кримінально-правового характеру

ВСТУП

Застосування хімічної кастрації як іншого заходу кримінально-правового характеру за сексуальну атаку на неповнолітню особу може знизити ризик повторного вчинення кримінальних правопорушень, що, безумовно, є важливим аргументом на користь криміналізації цього заходу. Водночас у застосуванні останнього постає питання порушення права на особисту недоторканість особи. До того ж ситуація стосовно формалізації цього заходу загострена поширеністю настання негативних наслідків оскоплення (фізичним і психічним погіршенням здоров'я, соціальною стигматизацією тощо). Тож проблема криміналізації хімічної кастрації потребує самостійного осмислення.

Питання чи варто доповнювати Кримінальний кодекс (КК) положеннями стосовно застосування хімічної кастрації, з якими коїтальними кримінальними правопорушеннями слід пов'язувати цей захід, за яким механізмом він має застосовуватися – дотепер залишаються невирішеними або гостродискусійними.

МЕТА статті – визначення доцільності доповнення Кримінального кодексу положеннями стосовно застосування хімічної кастрації.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою дослідження є праці провідних вчених, які саме досліджували кримінально-правову проблематику застосування хімічної кастрації. Цю тему частково досліджено у роботах І. Воскресенської, А. Кулішової, А. Васильєвої, О. Пироженко та ін. У статті застосовано методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сексуальні атаки на дітей становлять світову пан-

демію. За результатами дослідження Ради Європи «Скільки дітей зазнають насильства в Україні» щороку кожна п'ята дитина стає жертвою коїтального злочину [1].

Через довірливість, емоційне сприйняття світу, неформованість особистісних рис неповнолітні більш уразливі до сексуальних атак. Останні можуть мати місце як в родині, так і поза нею. Жертвами позасімейних сексуальних атак частіше стають діти віком 11-18 років, а у разі сексуальної атаки в межах родини – діти віком 3-10 років. В обох випадках частіше страждають дівчата. Серед осіб, які вдаються до сексуальних атак, незнайомі та малознайомі, а в родині – батьки (50 % випадків), вітчимами (14 % випадків), співмешканці матері (12 % випадків), інші родичі (24 % випадків) [2].

Наслідки сексуальної атаки можуть бути як швидкоминучими, так і тривалими; проявлятися одразу або мати відтермінований характер; бути очевидними чи прихованими. На ступінь травматизації впливають реакції оточуючих, насамперед, батьків, лікарів, представників правоохоронних органів. Страждання жертви посилюються, якщо її звинувачують у тому, що відбулось, або якщо самі батьки драматизують пережите дитиною [3].

Загальними порушеннями у дітей, які постраждали від сексуальних атак, є: тривога, нічні жахи, симптоми посттравматичного стресового розладу, депресія, затримка розвитку та надмірний контроль за оточенням, екстерналізовані прояви (агресія, антисоціальна і неконтрольована поведінка) тощо [2].

Часто у неповнолітніх констатують гіперсексуальність, нездатність відрізнити здорові стосунки від коїтальних. Вони відчувають збудження від звичайних дотиків або демонструють психологічну закритість як

захисну поведінку. Порушення статевої ідентифікації спостерігається як у хлопців, так і у дівчат. Дівчата переважно набувають маскуліної статево-рольової поведінки. У хлопців зміни проявляються у компенсаторній гіпермаскуліній поведінці та гомофобії, або ж деякі з них можуть демонструвати фемінну поведінку [4].

Сексуальні атаки мають вкрай деструктивний вплив. Досвід психотерапевтів, які працюють із дорослими пацієнтами, які в дитинстві пережили коїтальну атаку, свідчить на користь того, що в багатьох випадках пережита атака тягне за собою невиправні наслідки. Тож вочевидь законодавство України про кримінальну відповідальність має передбачати повний спектр відповідей держави на вчинення першої та запобігання наступних сексуальних атак на дітей.

КК України забезпечує охорону статевої свободи і статевої недоторканості особи. Проте реакцією держави на сексуальну атаку може бути лише призначення покарання без можливості медичного впливу на винну особу. Водночас проблема зрозуміла, а тому перебуває у полі зору суб'єктів законодавчої ініціативи. Так законопроектом № 6607 від 21.06.2017 р. запропоновано доповнити КК України положеннями стосовно застосування добровільного заходу медичного характеру у вигляді хімічної кастрації. Остання, за пропозицією авторів законопроекту, має полягати у введенні особі медичних препаратів, які спричиняють стале зменшення сексуальних потягів та активності. Застосовуватися цей захід має до особи, засудженої за вчинення особливо тяжкого злочину проти статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього; якій судом задоволено клопотання про заміну невідбутої частини покарання добровільним заходом медичного характеру. Добровільний захід медичного характеру запропоновано здійснювати у медичних закладах за місцем проживання чи перебування особи. Після набрання законної сили ухвалою суду про заміну невідбутої частини покарання добровільним заходом медичного характеру особа проходить перший курс хімічної кастрації за місцем відбуття покарання, водночас такий курс розпочинається не пізніше ніж за тиждень до звільнення особи.

Як бачимо, застосування хімічної кастрації запропоновано у контексті механізму заміни невідбутої частини покарання. Положеннями законопроекту передбачено, що заміну невідбутої частини покарання добровільним заходом медичного характеру може бути застосовано до особи, засудженої за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину проти статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього, після відбуття нею не менше як дев'яти років призначеного покарання у виді позбавлення волі. Для вирішення питання про заміну невідбутої частини покарання добровільним заходом медичного характеру суд призначає експертизу з метою встановлення наявності у засудженого розладу сексуальної переваги (педофілії) та відсутності протипоказань до застосування хімічної кастрації. Рішення про заміну невідбутої частини покарання добровільним заходом медичного характеру приймається судом із врахуванням висновку експерта. Положення цієї статті не поширюються на осіб, засуджених за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину проти

статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього до довічного позбавлення волі. Чи є виправданою пропозиція розглядати хімічну кастрацію саме у контексті заміни невідбутої частини покарання? До того ж, незважаючи на те, що хімічна кастрація запропонована добровільною, автори законопроекту пропонують встановити кримінальну відповідальність за ухилення особою, яка страждає розладом сексуальної переваги (педофілією), від застосування до неї добровільного заходу медичного характеру у вигляді хімічної кастрації із покаранням у вигляді арешту на строк до шести місяців або позбавлення волі на строк до двох років [7]. Видається, що відповідальності за невиконання добровільного не може бути. Добровільність заходу має бути забезпечена на всіх етапах. Виключення з цього призведе до нівелювання суті самого заходу.

Законодавча пропозиція стосовно криміналізації добровільного хімічного оскотчення не є світовою новелою. США, Велика Британія, Німеччина, Польща, Чехія, Південна Корея, Аргентина, Казахстан давно мають відповідний досвід. Зазвичай порядок процедури хімічної кастрації передбачає наступне. Спочатку особа має визнати себе винною і добровільно погодитися на участь у програмі. Надалі на підставі результатів психофізичного обстеження пенітенціарна та пробация служба приймають рішення з того, чи здатен та чи вмотивований засуджений брати участь у програмі. Перша частина програми триває не менше двох років і складається з декількох етапів: (а) перебування від трьох до шести місяців в установах, де може бути обмежене вільне пересування особи; б) амбулаторне лікування у відділенні спеціалізованої психіатричної лікарні не менше одного року; в) нагляд за особою, що раніше вчинила сексуальну атаку, протягом шести місяців [8].

Чи є дієвим цей захід кримінально-правового характеру? Для перевірки результатів програми добровільного оскотчення проводилось опитування серед «євнухів». Мета ініціативи зводилась до перевірки реакції учасників програми на дефіцит андрогенів (AD) та визначення відповідності отриманого досвіду очікуванням учасників програми. Під час дослідження анонімно опитано 92 особи і ще серед 19 проведено інтерв'ю. Учасники опитування відповідали на питання стосовно: (а) побічних ефектів, які вони очікували та відчули; (б) поточного фізичного і психологічного стану; (в) рівня жалю; (г) ціннісного складника у позбавленні їх сексуального потягу; (г) орхіектомії.

Результати опитування довели, що найбільш цінним аспектом наслідків кастрації стало відчуття контролю над сексуальним потягом (52 %). Основними побічними ефектами стали: втрата лібідо (66 %), приливи (63 %), зменшення геніталій (55 %). Хоча і спостерігалася незначна депресія, загальний рівень obsесивно-компульсивних розладів, про які повідомляли пацієнти, значно знизився ($p < 0,01$). 22 % опитаних повідомили про зміну сексуальної орієнтації. Майже 60 % респондентів проходили додаткову гормональну терапію для запобігання побічним ефектам [10].

Надаючи загальну оцінку можливості застосування хімічної кастрації, зауважимо, що за її добровільного характеру, питання варте розгляду. У цій частині слід

звернутися до альтернативи законопроекту № 6607, а саме до нормотворчої ініціативи № 6449 від 16.05.2017 р. У межах останньої хімічну кастрацію запропоновано як вид покарання. Автори законопроекту пропонують примусово вводити засудженому антиандрогенні препарати, які складаються з хімічних речовин, що мають на меті зменшити лібідо та сексуальну активність. Водночас не застосовувати хімічну кастрацію до осіб, що вчинили злочин у віці до 18 років і понад 65 років.

Зауважимо, оскоплення аж ніяк не може бути видом покарання. Крім того, воно не може мати примусовий характер. Відповідно до ст. 5 Конвенції про права людини та біомедицину «медичне втручання може здійснюватися лише після того, як зацікавлена особа, будучи поінформованою, дасть на це свою добровільну згоду». Виключення з цього правила передбачено ст. 7 названої Конвенції: «Особа, яка має серйозні психічні розлади, може бути піддана без її згоди медичному втручання, яке спрямоване на лікування такого розладу, лише в тому випадку, якщо відсутність такого лікування може спричинити серйозну шкоду її здоров'ю, і за умови дотримання передбачених законом

умов захисту, включаючи процедури нагляду, контролю та подання апеляцій». [11] Тож якщо хімічне оскоплення і може розглядатися до формалізації, то лише у контексті добровільного заходу.

Стосовно цього Ганна Маляр, експертка-кримінологиня, висловлює думку, що *сексуальний потяг до дитини – це залежність, хвороба. Тому у розвинутих країнах із хворими на педофілію працює психолог, який пояснює, які переваги пацієнт отримує від процедури оскоплення. Надалі пацієнти самостійно приймають рішення, погоджуватися брати участь у програмі чи ні* [12].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що криміналізація хімічної кастрації видається доцільною і допустимою за умови її добровільного характеру і формалізації як іншого заходу кримінально-правового характеру. Пов'язувати останній слід із подією сексуальної атаки на неповнолітню особу (зокрема малолітню особу) і застосовувати за наявності рекомендацій до цього медичних фахівців.

Список використаних джерел

1. Council of Europe. Говорити про насильство над дітьми – не прийнято: як боряться з цією проблемою в Україні - Офіс Ради Європи в Україні - www.coe.int. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/it-is-not-generally-acceptable-to-talk-about-violence-against-children-how-to-deal-with-this-problem-in-ukraine#:~:text=3a%20данними%20досліджень%20Ради%20Європи,%,%20a%20кожна%20дру>
2. Бебчук М.А. Сексуальное поведение при различных психических расстройствах у девочек младшего подросткового возраста: дис. ... канд. мед. наук: 14.00.18. Москва, 1993. 201 с.
3. Галецька В., Гарькавець С. До питання психологічних наслідків сексуального насильства над дітьми та підлітками. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : III Всеукр. Науково-Практ. Конф. (Запоріжжя, 28 квіт. 2021 р.). Запоріжжя, 2021. С. 360–361. URL: https://zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2021/conf/2.3/Zbirka.pdf#page=360
4. Hall Z. Consequences of childhood sexual and psychological trauma. *Psychological journal*. 1992. No. 5. Vol. 13, pp. 120–129.
5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 27 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Текст проекту нового Кримінального кодексу України. *Новий Кримінальний Кодекс*. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>
7. Розгляд петиції на порталі Верховної Ради України - Захист дітей від сексуального насильства (закон 6607 – відкриті реєстри та інші заходи). *Електронний кабінет громадянина*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/services/Petition/Index/6068?page=10&act=1>
8. Aagaard L. Chemical Castration of Danish Sex Offenders. *Journal of Bioethical Inquiry*. 2014. Vol. 11, № 2. pp. 117–118. URL: <https://doi.org/10.1007/s11673-014-9534-3>
9. Воскресенська І. В. Хімічна кастрація як захід кримінально-правового впливу. Вісник Кримінологічно і асоціації України. 2014. № 8. С. 143–147. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/491/himichna_kastraciya_yak_zahid_kriminal_n.pdf?sequence=2
10. Євнухи в сучасному суспільстві: очікування, наслідки та пристосування до кастрації (частина II). *PubMed*. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17627741/#:~:text=Results:%20The%20most%20appreciated%20aspect,and%20mental%20and%20physical%20health>
11. Васильєв А.А., Пироженко О.С. Примусові заходи у виді «хімічної кастрації» як новела кримінального законодавства. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 252–255.
12. Хімічна кастрація педофілів: чому Зеленському не варто підписувати ухвалений законопроект. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/07/18/237591/>

References

1. Council of Europe. It is not acceptable to talk about violence against children: how to fight this problem in Ukraine - Council of Europe Office in Ukraine - www.coe.int. Office of the Council of Europe in Ukraine. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/it-is-not-generally-acceptable-to-talk-about-violence-against-children-how-to-deal-with-this-problem-in-ukraine#:~:text=3a%20данними%20досліджень%20Ради%20Європи,%,%20a%20кожна%20дру> (in Ukrainian).
2. Bebchuk M.A. Sexual behavior in various mental disorders in young teenage girls: diss. ... PhD in medicine: 14.00.18. Moscow, 1993. 201 p. (in Russian).
3. Haletska V., Harkavets S. To the issue of psychological consequences of sexual violence against children and adolescents. *Society and personality in modern communication discourse*: III All-ukrainian scientific and practical. Conference. (Zaporizhzhia, April 28, 2021), Zaporizhzhia, 2021. pp. 360–361. URL: https://zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2021/conf/2.3/Zbirka.pdf#page=360 (in Ukrainian).
4. Hall Z. Consequences of childhood sexual and psychological trauma. *Psychological journal*. 1992. No. 5. Vol. 13, pp. 120–129.
5. Criminal Code of Ukraine: Code of Ukraine dated 04/05/2001 No. 2341-III: as of January 27 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (in Ukrainian).

6. Text of the project of the new Criminal Code of Ukraine. *New Criminal Code*. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (in Ukrainian).

7. Consideration of the petition on the portal of the Verkhovna Rada of Ukraine - Protection of children from sexual violence (law 6607 - open registers and other measures). *Citizen's electronic cabinet*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/services/Petition/Index/6068?page=10&tact=1> (in Ukrainian).

8. Aagaard L. Chemical Castration of Danish Sex Offenders. *Journal of Bioethical Inquiry*. 2014. Vol. 11, № 2. pp. 117–118. URL: <https://doi.org/10.1007/s11673-014-9534-3>

9. Voskresenska I.V. Chemical castration as a measure of criminal-legal influence. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*. 2014. No. 8. pp. 143–147. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/491/himichna_kastraciya_yak_zahid_kriminal_n.pdf?sequence=2 (in Ukrainian).

10. Eunuchs in Modern Society: Expectations, Consequences, and Adjustments to Castration (Part II). *PubMed*. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17627741/#:~:text=Results:%20The%20most%20appreciated%20aspect,and%20mental%20and%20physical%20health> (in Ukrainian).

11. Vasiliev A.A., Pirozhenko O.S. Coercive measures in the form of "chemical castration" as a new criminal legislation. *Law and society*. 2013. No. 6. pp. 252–255. (in Ukrainian).

12. Ukrainian truth_Life. Chemical castration of pedophiles: why Zelensky should not sign the approved bill. *Ukrainian truth. Life*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/07/18/237591/> (in Ukrainian).

Yuliia TAVOLZHANSKA

PhD in Legal Sciences, Assistant, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0643-059X>

Viktoriia ROMANOVA

student, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0555-8436>

e-mail: Gshwusbb65@gmail.com

Yana SHULIAKA

student, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9677-8703>

e-mail: yanaaa0701@gmail.com

CHEMICAL INJURY FOR A SEXUAL ATTACK ON A MINOR PERSON: THE QUESTION OF THE AMENDMENT OF OTHER CRIMINAL LEGAL MEASURES

In connection with the increase in the number of cases of violent acts related to sexual crimes, some countries have adopted legislation that provides for the use of chemical castration as a criminal-legal measure of a medical nature. The positions of defenders and opponents of the use of this method are analyzed, and the effectiveness of chemical castration as a means of preventing repeated crimes is also investigated. This topic is relevant for justice, medicine and the public, as it concerns serious issues of human rights and the ethics of using medical methods for law enforcement purposes.

It can be argued that the introduction of chemical castration will be appropriate to counter the pandemic of sexual crimes against minors, but this issue has many acute angles. It is important not to level the voluntary nature of this procedure by depriving the person of the right to choose. The basis for castration must be a socially dangerous act, the harmful consequences of which must be commensurate with the interference with the normal reproductive activity of a person.

Some studies have shown that chemical castration can reduce the risk of repeat crimes related to sexual activity. However, other studies indicate that chemical castration is not a universal means of preventing recidivism, and its effectiveness depends on the specific situation.

New research also focuses on the ethical aspects of using chemical castration, including the issues of informed patient consent, possible side effects, and the duration of castration. In addition, it examines whether chemical castration can be used as an alternative to punishment, as is commonly done in criminal law situations.

In our opinion, chemical castration is an innovation in the criminal legal field of Ukraine. But it needs thorough discussion and testing in practice. We investigated the issue of sexual crimes against particularly vulnerable persons and followed the changes made to the criminal legislation of Ukraine in recent years.

Keywords: *novelization, chemical castration, minors, voluntariness*